FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT F.G. JACOBS

fremsat den 18. oktober 2001 [1]

1. Denne sag vedrører fastlæggelsen af værnetinget i overensstemmelse med artikel 5, nr. 1, i Bruxelles-konventionen [2] i sager vedrørende arbejdskontrakter. Hoge Raad der Nederlanden har rejst spørgsmålet i forbindelse med en sådan kontrakt mellem et skotsk selskab og en tysk statsborger med bopæl i Tyskland, som i det mindste en del af perioden fra 1987 til 1993 var ansat på skibe eller boreskibe, der opererede på eller over den nederlandske del af kontinentalsoklen, og derefter i flere måneder var ansat på en flydekran i dansk territorialfarvand.

Bruxelles-konventionen

2. Eftersom hovedsagen blev indledt i 1994, er den relevante version af Bruxelles-konventionen konventionen som ændret ved konventionen om Spaniens og Portugals tiltrædelse, undertegnet i Donostia - San Sebastián den 26. maj 1989 [3].

3. I henhold til artikel 1 finder Bruxelles-konventionen anvendelse på borgerlige sager, herunder handelssager, uanset domsmyndighedens art. Med hensyn til kompetencen gælder det almindelige princip, som er fastsat i artikel 2, at personer, der har bopæl på en kontraherende stats område, uanset deres nationalitet, skal sagsøges ved retterne i denne stat. I henhold til artikel 3 kan personer, der har bopæl på en kontraherende stats område, kun sagsøges ved retterne i en anden kontraherende stat i medfør af de regler, der er fastsat i konventionens afdeling 2 til 6 i afsnittet vedrørende kompetence. Af disse bestemmelser er artikel 5 relevant for den foreliggende sag.

1 — Originalsprog: engelsk.

2 — Konventionen af 27.9.1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager (EFT 1978 L 304, s. 17), som ændret ved konventionen af 9.10.1978 om Kongeriget Danmarks, Irlands og Det Forenede Kongerige Storbritannien og Nordirlands tiltrædelse (EFT L 304, s. 1, og — den ændrede tekst — s. 77), ved konventionen af 25.10.1982 om Den Hellenske Republiks tiltrædelse (EFT L 388, s. 1) og ved konventionen af 26.5.1989 om Kongeriget Spaniens og Den Portugisiske Republiks tiltrædelse (EFT L 285, s. 1), herefter »Bruxelles-konventionen«.

3 — Jf. fodnote 2, herefter »tiltrædelseskonventionen af 1989«. Denne konvention blev ratificeret af Nederlandene den 11.1.1990 og af Det Forenede Kongerige den 13.9.1991 og trådte således i kraft mellem de to stater den 1.12.1991 (jf. konventionens artikel 32, stk. 2).

4. I denne artikel fastsættes bl.a.:

»En person, der har bopæl på en kontraherende stats område, kan sagsøges i en anden kontraherende stat:

1) i sager om kontraktforhold, ved retten på det sted, hvor den pågældende forpligtelse er opfyldt eller skal opfyldes [forud for tiltrædelseskonventionen af 1989 indeholdt artikel 5, nr. 1, kun denne bestemmelse]; i sager vedrørende individuelle arbejdskontrakter, er dette sted der, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde; hvis arbejdstageren ikke sædvanligvis udfører sit arbejde i et bestemt land, kan arbejdsgiveren ligeledes sagsøges ved retten på det sted, hvor den virksomhed, som har antaget arbejdstageren, er eller var beliggende

[...]« [4].

5. Før 1989 foreskrev artikel 60, at Bruxelles-konventionen var gældende for »de kontraherende staters europæiske områder«, og artiklen indeholdt yderligere detaljerede bestemmelser om dens gyldighed eller eventuelle gyldighed for andre tilhørende territorier. Denne artikel blev imidlertid ophævet ved artikel 21 i tiltrædelseskonventionen af 1989 [5], og siden da har konventionen ikke indeholdt nogen specifik bestemmelse om dens geografiske anvendelsesområde.

Den nederlandske lovgivning

6. Den nederlandske lov af 1992 om arbejde i forbindelse med indvinding af råstoffer i Nordsøen (Wet arbeid mijnbouw Noordzee, herefter »WAMN«) [6] trådte i kraft den 1. februar 1993.

7. I henhold til lovens artikel 2 finder nederlandsk ret om arbejdskontrakter, herunder de internationalprivatretlige regler, der vedrører dette retsområde, anvendelse på arbejdskontrakter for arbejdstagere om bord på enhver form for »installation til indvinding af råstoffer« (mijnbouwinstallatie) på eller over den nederlandske del af kontinentalsoklen. Hoge Raad har forklaret, at betegnelsen »installation til indvinding af råstoffer« omfatter boreskibe og

4 — Konventionens principper er ikke nye. Allerede i det 16. århundrede skrev Sir James Balfour of Pittendreich i »*Practicks*«: »Na man may be Judge in ony cause, bot gif defendar be within his jurisdiction, be resson of dwelling within the same or in respect of contract of obligation made thair; or be resson of tresspas committit within the boundis thairof, or in respect of the thing that is askit and clamit quhilk is and lyis within his jurisdictioun; because the persewar sould follow the defendar's jurisdictioun, and persew him befoir his awin competent Judge« (»Of jugeis«, kap. 15, s. 284 i de trykte udgaver).

5 — En kommentar om betydningen af denne ophævelse kan læses i den af de Almeida Cruz, Desantes Real og Jenard udarbejdede rapport om tiltrædelseskonventionen af 1989, EFT 1990 C 189, s. 35, punkt 33-38. Jf. også rapporten om tiltrædelseskonventionen af 1978 udarbejdet af professor Schlosser, EFT 1979 C 59, s. 77, punkt 251-254, og rapporten om Lugano-konventionen af 1988 udarbejdet af Jenard og Möller, EFT 1990 C 189, s. 57, punkt 91-97.

6 — Wet van 2 november 1992, houdende bepalingen inzake arbeid verricht in verband met de mijnbouw op de Nordzee, Staatsblad 1992, 592.

alle faste eller (fastgjorte) flydende anlæg til udforskning eller indvinding af råstoffer, og at »kontinentalsokkel« skal forstås i overensstemmelse med definitionen i Genèvekonventionen af 1958 om den kontinentale sokkel [7], dvs. i det væsentlige »de undersøiske områder, som grænser op til kysten, men ligger uden for det ydre territorialfarvand indtil en dybde af 200 meter«. (Konventionen blev undertegnet den 29.4.1958 og trådte i kraft den 10.4.1964. Den senere FN-konvention om havretten, som blev undertegnet i Montego Bay den 10.12.1982 [8], og hvis definition er lidt anderledes, trådte først i kraft den 16.11.1994 og blev først ratificeret af Nederlandene den 28.6.1996). Med henblik på anvendelsen af de internationalprivatretlige regler anses arbejde, der udføres af sådanne arbejdstagere, i henhold til WAMN's artikel 2 ligeledes for arbejde udført på nederlandsk område.

8. I henhold til WAMN's artikel 10, stk. 1, har Kantonrechter te Alkmaar kompetence til at træffe afgørelse i sager vedrørende sådanne arbejdskontrakter. Hoge Raad har dog gjort opmærksom på, at det i bemærkningerne til lovforslaget vedrørende denne artikel anføres, at artiklen ikke kan fravige Bruxelles-konventionens regler, og at en arbejdstager derfor ikke vil kunne påberåbe sig artikel 10, hvis arbejdsgiveren er etableret i en anden medlemsstat i De Europæiske Fællesskaber, men vil være nødsaget til at anlægge sag i den pågældende medlemsstat [9].

7 — *United Nations Treaty Series* No 7302, Vol. 499, s. 312-321 (herefter »kontinentalsokkelkonventionen«).

8 — EFT 1998 L 179, s. 3 (herefter »havretskonventionen«).

9 — Jeg er ikke helt klar over, hvad der har ligget til grund for denne konklusion, specielt hvis bemærkningernes forfattere havde Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, i dennes affattelse efter 1989 i tankerne.

Sagens behandling

9. Herbert Weber er tysk statsborger, og han var fra juli 1987 til december 1993 ansat som kok hos Universal Ogden Services Ltd (herefter »Ogden«). Han var både under denne beskæftigelsesperiode og på det tidspunkt, hvor han anlagde hovedsagen i 1994, bosat i Tyskland. Ogden er et skotsk selskab, der har hjemsted i Aberdeen (men er tilsyneladende et datterselskab af et langt større multinationalt selskab).

10. Der er visse faktiske omstændigheder vedrørende Herbert Webers ansættelse, som endnu ikke er afklaret af de nationale domstole, men der er tilsyneladende enighed om, at i det mindste en del af hans arbejde for Ogden indtil den 21. september 1993 blev udført om bord på skibe eller installationer til indvinding af råstoffer, som var omfattet af (eller senere blev omfattet af) WAMN, inden for det nederlandske kontinentalsokkelområde. Fra den 21. september til den 30. december 1993 var han ansat af Ogden på en flydekran, der opererede i dansk territorialfarvand.

11. Den 29. juni 1994 anlagde Herbert Weber sag mod Ogden på grundlag af arbejdskontrakten [10]. Sagen blev anlagt ved Kantonrechter te Alkmaar i henhold til WAMN's artikel 10. Kantonrechter fast-

10 — Ifølge generaladvokat Strikwerdas forslag til Hoge Raads afgørelse klagede Herbert Weber over, at han ikke var blevet kaldt på arbejde igen efter en sygdomsperiode, som fulgte efter hans sidste beskæftigelsesperiode.

slog, at retten havde kompetence til at træffe afgørelse i sagen, men denne afgørelse blev ophævet ved afgørelse truffet af Rechtbank, hvortil Ogden havde anket sagen. Rechtbank støttede hovedsagelig sin afgørelse på, at der kun kunne tages hensyn til beskæftigelsesperioder efter WAMN's ikrafttræden den 1. februar 1993, og at den mere eller mindre sammenhængende periode på tre måneder, hvori Herbert Weber havde haft beskæftigelse i dansk territorialfarvand, måtte veje tungere end beskæftigelsesperioderne over den nederlandske del af kontinentalsoklen, der ikke var sammenhængende. Herbert Weber indgav derefter kassationsanke til Hoge Raad.

12. Hoge Raad har bemærket, at de foregående instanser fejlagtigt har truffet en afgørelse uden hensyn til Bruxelles-konventionen, og Hoge Raad er af den opfattelse, at spørgsmålet ikke kan afgøres uden en fortolkning af konventionens artikel 5, nr. 1, hvorfor den har forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

»1) Skal arbejde, der udføres af en arbejdstager som defineret i WAMN i det område, som dækker den nederlandske del af kontinentalsoklen under Nordsøen, med henblik på anvendelsen af Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, anses for eller sidestilles med arbejde, der er udført i Nederlandene?

2) I bekræftende fald, er det da ved besvarelsen af spørgsmålet, om arbejdstageren skal anses for »sædvanligvis« at have udført sit arbejde i Nederlandene, hele perioden for hans ansættelse, der skal tages i betragtning, eller er det hans seneste ansættelsesperiode?

3) Skal der ved besvarelsen af det andet spørgsmål sondres mellem det tidsrum, hvori WAMN endnu ikke var trådt i kraft — og den nederlandske lovgivning således for et tilfælde som det foreliggende endnu ikke anviste nogen stedlig kompetent nederlandsk ret — og tidsrummet efter WAMN's ikrafttræden?«

13. Parterne i hovedsagen, den nederlandske regering, Det Forenede Kongeriges regering og Kommissionen har indgivet skriftlige indlæg. Der er ikke afholdt retsmøde.

Stillingtagen

14. Hoge Raads spørgsmål rejser to problemstillinger. Den første vedrører retten på det sted, hvor en arbejdstager sædvanligvis udfører sit arbejde — hvilket, som det vil fremgå af det følgende, vedrører den stedlige kompetence for retterne i de kontraherende stater — og den anden vedrører fastlæggelsen af dette sted, særlig hvad angår betydningen af ordet »sædvanligvis«. Spørgsmålet om de tidsmæssige

aspekter af ikrafttrædelsen af en national lov, som giver en bestemt domstol kompetence til at træffe afgørelse, rejses også i forbindelse med den anden problemstilling.

Den stedlige kompetence for de kontraherende staters domstole

15. Spørgsmålet er her, om en ret i en kontraherende stat med henblik på anvendelsen af Bruxelles-konventionen kan anses for »retten for« et sted, der er beliggende uden for den pågældende stats landområde eller territorialfarvand, men på eller over dens kontinentalsokkel. Alle, der har afgivet indlæg, bortset fra Ogden, er af den opfattelse, at spørgsmålet skal besvares bekræftende.

16. Selv om den foreliggende sag vedrører opfyldelsesstedet for en arbejdskontrakt, bør det, når der skal tages stilling til spørgsmålet, for det første tages i betragtning, at der er andre henvisninger i konventionen til retterne for et sted, og at spørgsmålet derfor kan have en større rækkevidde, og for det andet, at svaret på ingen måde påvirker Herbert Webers grundlæggende ret i henhold til konventionens artikel 2 til at anlægge sag mod Ogden ved retterne i det land, hvor selskabet har hjemsted, dvs. Skotland.

17. Ud over Bruxelles-konventionen er kontinentalsokkelkonventionen [11], Wienerkonventionen om traktatretten [12] og havretskonventionen [13] blevet påberåbt.

18. Jeg mener ikke, at den faktiske ordlyd af havretskonventionen, som Det Forenede Kongeriges regering og Kommissionen i en vis udstrækning har baseret deres argumenter på, kan tages i betragtning i denne sag, eftersom konventionen først trådte i kraft, efter at hovedsagen var anlagt, og først blev ratificeret af Nederlandene to år senere. Da bestemmelserne heri imidlertid ikke er uden lighedspunkter med bestemmelserne i kontinentalsokkelkonventionen, kan de fremførte argumenter overføres på den sidstnævnte konvention.

19. Argumenterne vedrører den højhedsret over kontinentalsoklen, som de folkeretlige regler indrømmer kyststaten.

20. På den ene side bestemmer kontinentalsokkelkonventionen, at kyststaten »udøver højhedsretten over den kontinentale sokkel, for så vidt angår udforskning og udnyttelse af dens naturforekomster« (artikel 2, stk. 1), at disse rettigheder »ikke [er] betinget [...] af en udtrykkelig erklæ-

11 — Jf. fodnote 7.

12 — Wienerkonventionen om traktatretten (med bilag), indgået i Wien den 23.5.1969, *United Nations Treaty Series* No 18232, Vol. 1155, s. 331 (herefter »Wienerkonventionen«).

13 — Jf. fodnote 8.

ring« (artikel 2, stk. 3), og at kyststaten »er berettiget til på den kontinentale sokkel at opføre og opretholde eller drive installationer og andre anlæg, som er nødvendige for dens udforskning og for udnyttelsen af dens naturforekomster« (artikel 5, stk. 2), idet sådanne installationer og anlæg er »underlagt kyststatens jurisdiktion« (artikel 5, stk. 4).

21. Endvidere blev det allerede i Trumanerklæringen af 28. september 1945 [14] fastslået, at kontinentalsoklen kan betragtes som en udvidelse af kystnationens landområde og således som en naturligt tilhørende del af denne. Desuden beskrev Den Internationale Domstol i 1969 dette dokument som udgangspunktet for de positive retsforskrifter vedrørende dette emne, og den fastslog i sin dom om kontinentalsoklen i Nordsøen [15], at den kontinentalsokkel, som kyststaten kan udøve rettigheder over, udgør en naturlig forlængelse af dens territorium i og under havet, og at disse rettigheder består »ipso facto« og »ab initio« i kraft af statens højhedsret over landterritoriet og som en udvidelse heraf.

22. På den anden side er de pågældende rettigheder klart begrænset til udforskning og udnyttelse af naturressourcer og »påvirker [ikke] den retlige stilling for havet over soklen som åbent hav, eller den retlige stilling for luftrummet over dette hav« (artikel 3 i kontinentalsokkelkonventionen). Endvidere har installationer og anlæg på kontinentalsoklen ikke status som øer. De har ikke eget søterritorium, og deres tilstedeværelse påvirker ikke afgrænsningen af kyststatens søterritorium (artikel 5, stk. 4). På dette grundlag konkluderer Ogden, at højhedsretten er begrænset og i realiteten ikke gør hverken kontinentalsoklen eller installationer og anlæg på denne til en del af kyststatens »territorium«. Eftersom traktater i princippet gælder for hver enkelt deltager med hensyn til hele dens »territorium« (Wienerkonventionens artikel 29), og Bruxelles-konventionen ikke giver udtryk for andre intentioner, bør kontinentalsoklen undtages fra Bruxelleskonventionens anvendelsesområde.

23. Selv om disse argumenter med hensyn til territoriet ikke er uden relevans, vil det efter min opfattelse være fejlagtigt at betragte problemstillingen som et spørgsmål om Bruxelles-konventionens geografiske anvendelsesområde.

24. Bruxelles-konventionens anvendelsesområde er defineret i artikel 1 alene ud fra de retsområder, som den gælder for. Med hensyn til kompetencen gælder den i henhold til artikel 2, når en person med bopæl i en kontraherende stat sagsøges ved en ret i en kontraherende stat, således som det er tilfældet her. I denne henseende har konventionen ikke noget specifikt »geografisk anvendelsesområde«, selv om artikel 60 indgik i versionerne før 1989. Denne bestemmelse vedrørte udelukkende spørgs-

14 — Presidential Proclamation No 2667, *Policy of the United States with respect to the natural resources of the subsoil and seabed of the continental shelf*, (1945) 13 US Department of State Bulletin 485.

15 — Sagerne vedrørende kontinentalsoklen i Nordsøen, ICJ Reports 1969, s. 3.

målet om anvendelsen af konventionen i visse områder, som på forskellige måder var knyttet til de kontraherende stater. Hvad kompetencen angår, var det et spørgsmål om at fastsætte, om retterne for disse områder skulle betragtes som retter i en kontraherende stat, og personer med bopæl dér skulle betragtes som personer med bopæl i en kontraherende stat [16]. Artikel 60 havde ingen indvirkning på fastlæggelsen af retterne for et bestemt sted eller af en domstols stedlige kompetence.

25. Jeg mener, at denne fastlæggelse i første omgang fortsat må være et nationalt lovgivningsanliggende, når blot der ikke sker en tilsidesættelse af folkeretlige bestemmelser.

26. Domstolen søger ganske vist så vidt muligt at fortolke de i Bruxelles-konventionen anvendte udtryk selvstændigt i stedet for at lade dem henvise til national lovgivning [17]. Dette er imidlertid ikke altid den mest formålstjenlige løsning og er ikke altid den, Domstolen har valgt [18]. Konventionen indeholder da også selv henvisninger til national lovgivning — f.eks. i artikel 52 og 53 om bestemmelsen af bopæl. Opfyldelsesstedet for en arbejdskontrakt i artikel 5, nr. 1's forstand, skal dog bestemmes på grundlag af ensartede kriterier, som opstilles ud fra konventionens opbygning og formål [19]. Imidlertid drejer det sig her ikke om at fastlægge stedet for opfyldelsen af en kontrakt (hvilket er genstand for Hoge Raads andet præjudicielle spørgsmål, som jeg vil behandle i det følgende), men om fastlæggelsen af retterne for et bestemt sted.

27. Hvad angår en kontraherende stats landterritorium, kan der ikke herske nogen tvivl. Det er ikke Bruxelles-konventionens anliggende at fastlægge enkelte retters stedlige kompetence. Det overlades fuldt ud til den nationale lovgivning at afgøre, inden for en bestemt stat, om retterne for et bestemt sted er retterne i f.eks. England, Skotland eller Nordirland, eller i den ene eller den anden af de tyske delstater eller de spanske provinser, og hvilke lokale retter inden for disse områder der har den stedlige kompetence [20]. Endvidere fremgår det tydeligt af rapporten om tiltrædelseskonventionen af 1989 [21], at det på trods af ophævelsen af artikel 60 stadig var hensigten, i overensstemmelse med de folkeretlige regler, at tillade de kontraherende stater at udvide Bruxelles-konventionen til at omfatte andre territorier, som de er ansvarlige for.

16 — Det kan nævnes, at disse forhold fortsat er relevante, selv om det i 1989 blev besluttet at ophæve artikel 60, jf. de i fodnote 5 nævnte rapporter.

17 — Jf. f.eks. dom af 13.7.1993, sag C-125/92, Mulox IBC, Sml. I, s. 4075, præmis 10 og 11, af 9.1.1997, sag C-383/95, Rutten, Sml. I, s. 57, præmis 12 og 13, og af 28.9.1999, sag C-440/97, GIE Groupe Concorde m.fl., Sml. I, s. 6307, præmis 11.

18 — Jf. f.eks. GIE Groupe Concorde m.fl.-dommen, nævnt i fodnote 17, præmis 12 og 13, samt den i dommen citerede retspraksis.

19 — Jf. Mulox IBC-dommen, nævnt i fodnote 17, præmis 16.

20 — Selv om en domstols stedlige kompetence skal fastættes i national lovgivning, kan forholdet mellem dette område og bestemte sager dog alligevel være reguleret af konventionen, også selv om der ikke indgår et internationalt element, jf. Jenard-rapporten om den oprindelige version af Bruxelles-konventionen, EFT 1979 C 59, s. 3, kapitel IV B, afsnit 2, artikel 5 og 6.

21 — Jf. fodnote 5, punkt 33-38, og især omtalen i punkt 37.b.2 af Nederlandenes mulighed for at erklære Bruxelles-konventionen for gældende for De Nederlandske Antiller.

28. Med hensyn til den nederlandske del af kontinentalsoklen synes man i nederlandsk lovgivning, som denne kommer til udtryk i WAMN, at betragte Kantonrechter te Alkmaaer som retten i første instans for det pågældende område i forbindelse med sager vedrørende arbejde på installationer til indvinding af råstoffer, som befinder sig på dette område. Da kontinentalsokkelkonventionen giver kyststaten højhedsret over kontinentalsoklen i forbindelse med indvinding af råstoffer og anser installationer og anlæg til indvinding af råstoffer for at være underlagt kyststatens jurisdiktion, synes dette at være helt i overensstemmelse med folkeretten.

29. Dette påvirkes ikke af, at kyststatens rettigheder er af begrænset karakter, og heller ikke af, at havet over soklen retligt har status som åbent hav. Den jurisdiktion, der her er tale om, ligger helt klart inden for rammerne af de rettigheder, som blev indrømmet ved kontinentalsokkelkonventionen allerede før undertegnelsen af Bruxelles-konventionen. Da Bruxelles-konventionen trådte i kraft, var kontinentalsoklen således allerede underlagt Nederlandenes jurisdiktion for så vidt angik aktiviteter og installationer i forbindelse med indvinding af råstoffer. Det er vanskeligt at forestille sig, hvordan sager, herunder sager vedrørende arbejdsforhold, som er opstået på grund af disse aktiviteter, skulle være holdt uden for denne jurisdiktion, også selv om der ikke var udpeget en bestemt domstol til at påkende sådanne sager.

30. Situationen kunne imidlertid være en anden, hvis der for eksempel var tale om et skib, der førte en anden stats flag og sejlede på åbent hav over kontinentalsoklen. I henhold til konventionen om det åbne hav[22] skal flagstaten »effektivt udøve sin retsmyndighed og kontrol over skibet i administrative, tekniske og sociale spørgsmål« (artikel 5, stk. 1), og sådanne skibe er »på det åbne hav alene undergivet denne stats retsmyndighed« (artikel 6, stk. 1)[23]. Det ville ganske givet føre til en anden bedømmelse, hvis den nationale lovgivning udpegede en bestemt domstol for et sted på det åbne hav, som hverken den pågældende stat eller en anden stat havde rettigheder over i henhold til folkeretten. Andre internationale konventioner kan dog give kyststatens retter en særlig jurisdiktion[24].

31. Retten for den nederlandske del af kontinentalsoklen vil således ikke nødvendigvis under alle omstændigheder være Kantonrechter te Alkmaar eller for den sags skyld nogen anden nederlandsk ret, og der er heller intet, der tyder på, at den nederlandske lovgivning vil anse dette for at være tilfældet. Udpegningen af denne ret som den kompetente ret i sager vedrørende kontrakter om arbejdsforhold på installationer til indvinding af råstoffer i det pågældende område er imidlertid helt i overensstemmelse med folkeretten.

22 — Ligesom konventionen om kontinentalsoklen undertegnet i Genève den 29.4.1958 (*United Nations Treaty Series* No 6465, Vol. 450, s. 82) og ligesom denne senere erstattet af havretskonventionen, som indeholder stort set enslydende bestemmelser.

23 — Den mulighed foreligger eventuelt, at Herbert Webers arbejde i det mindste delvist blev udført om bord på skibe, som førte nederlandsk flag, hvilket kunne give et andet grundlag for de nederlandske retters kompetence, uafhængigt af det område skibene sejlede i. Dette eventuelle spørgsmål falder dog uden for rammerne for Hoge Raads spørgsmål.

24 — Jf. f.eks. artikel IX i den internationale konvention om det privatretlige ansvar for skader ved olieforurening, undertegnet i Bruxelles den 29.11.1969.

32. Der er således efter min opfattelse ingen grund til at antage, at Kantonrechter te Alkmaar med henblik på anvendelsen af Bruxelles-konventionen ikke er retten for det sted, hvor arbejdskontrakten opfyldes, når dette sted er en installation til indvinding af råstoffer på den nederlandske del af kontinentalsoklen, og den nederlandske lovgivning giver den pågældende ret kompetence til at træffe afgørelse i sager vedrørende disse spørgsmål.

Stedet, hvor en arbejdstager sædvanligvis udfører sit arbejde

33. Det fremgår, at Herbert Weber var ansat hos Ogden i perioden fra 1987 til 1993 om bord på forskellige skibe og installationer, nogle inden for og andre uden for den nederlandske del af kontinentalsoklen. Der er ingen klare oplysninger i sagsakterne for Domstolen om det indbyrdes forhold mellem tidsperioderne, og dette er tilsyneladende stadig et omtvistet spørgsmål i sagen for den nationale ret. Af de omstændigheder, som er fastslået af Rechtbank te Alkmaar vedrørende perioden fra 1. februar til 21. september 1993, fremgår det, at hans arbejde i det pågældende område ikke var vedvarende, i hvert fald ikke i denne periode[25]. I perioden fra 21. september til 30. december 1993 arbejdede han om bord på en flydekran i dansk territorialfarvand.

34. Hoge Raad ønsker oplyst, om retten ved afgørelsen af, hvor Herbert Weber sædvanligvis udførte sit arbejde i Bruxelleskonventionens artikel 5, nr. 1's forstand, skal tage hele beskæftigelsesperioden i betragtning eller kun den sidste del af den.

35. Domstolen har i tre sager behandlet spørgsmålet om fastlæggelsen af opfyldelsesstedet for en arbejdskontrakt i tilfælde, hvor arbejdstageren udfører arbejdet inden for forskellige staters områder, nemlig i sagerne Six Constructions[26], Mulox IBC og Rutten[27]. Selv om både Six Constructions-sagen og Mulox IBC-sagen vedrørte en tidligere version af Bruxelles-konventionen, som ikke indeholdt en særlig bestemmelse om arbejdskontrakter, fremgår det klart af Rutten-dommen[28], at disse domme og den tidligere retspraksis, som de var baseret på, stadig er relevante for fortolkningen af versionen efter 1989.

36. I Six Constructions-sagen bestod arbejdet i opgaver, som blev udført i forskellige lande, hvoraf ingen var parter i Bruxelleskonventionen. Selv om arbejdstageren regelmæssigt vendte tilbage til Belgien, hvor han var blevet ansat, var det kun for at aflægge rapport til arbejdsgiverens afdeling i Belgien. Domstolen fastslog, at konventionens artikel 5, nr. 1, ikke fandt

25 — Han har tilsyneladende arbejdet der i omkring 79 dage ud af 223, fordelt på ti arbejdsperioder. Der er ingen oplysninger om, hvorvidt de resterede 144 dage udgjorde hviledage, arbejde uden for den nederlandske del af kontinentalsoklen eller begge dele.

26 — Dom af 15.2.1989, sag 32/88, Six Constructions, Sml. s. 341.

27 — Jf. fodnote 17.

28 — Præmis 19-21.

anvendelse, da kontraktens opfyldelse ikke fandt sted i nogen af de kontraherende stater, og at kompetencen i overensstemmelse med artikel 2 skulle fastsættes efter sagsøgtes hjemsted.

37. I både Mulox IBC-sagen og Rutten-sagen havde arbejdstageren imidlertid et kontor i en af de kontraherende stater, hvorfra han foretog forretningsrejser, der optog en betydelig del af hans tid, til andre lande, hvoraf nogle var kontraherende stater. Opfyldelsesstedet for kontrakten blev af Domstolen i Mulox IBC-sagen defineret som det »sted, hvor eller hvorfra arbejdstageren hovedsagelig opfylder sine forpligtelser over for arbejdsgiveren«, og i Rutten-sagen som »det sted, hvor arbejdstageren har etableret det faktiske midtpunkt for sin erhvervsudøvelse«.

38. Ved første øjekast kan den måde, Hoge Raads spørgsmål er formuleret på, måske virke overraskende. Det kan forekomme indlysende, at det ved afgørelsen af, hvor en aktivitet »sædvanligvis« finder sted, må være den pågældende aktivitets varighed, der skal tages i betragtning.

39. Hvis der ses bort fra spørgsmålet om WAMN's ikrafttræden, som er genstand for det tredje spørgsmål, og som jeg skal behandle i det følgende, kan formuleringen til dels være foranlediget af udtalelsen i Mulox IBC-dommen[29] om, at »den nationale retsinstans [vil] kunne tage i betragtning, at arbejdstageren på det tidspunkt, hvor den for retten verserende sag opstod, udelukkende udførte sit arbejde på den pågældende kontraherende stats område. Såfremt der ikke foreligger andre afgørende forhold, må dette sted med henblik på anvendelsen af konventionens artikel 5, nr. 1, antages at være det sted, hvor den forpligtelse, der ligger til grund for et krav ifølge en arbejdskontrakt, skal opfyldes«.

40. Under alle omstændigheder er spørgsmålet om det sædvanlige arbejdssted ikke let at besvare i den foreliggende sammenhæng, ligegyldigt hvordan det er formuleret, og for at give den bedst mulige vejledning vil jeg foretrække at behandle spørgsmålet på et forholdsvis bredt grundlag.

41. De nærmere enkeltheder omkring Herbert Webers beskæftigelse er ikke endeligt fastslået, men det ser ud, som om hans situation i én henseende snarere ligner arbejdstagerens situation i Six Constructions-sagen end i både Mulox IBC-sagen og Rutten-sagen. Især har han tilsyneladende ikke haft en base, hvorfra han udførte sit arbejde, men har udført det på forskellige skibe eller installationer, som han blev udsendt til i forskellige perioder, idet han uden tvivl selv disponerede over resten af sin tid. Det er således ikke let at afgøre denne sag ud fra dommene i de to sidstnævnte sager. På den anden side behandlede Domstolen i Six Constructions-sagen

29 — Præmis 25.

spørgsmålet med udgangspunkt i, at kontrakten udelukkende blev udført uden for de kontraherende staters territorium, således at der ikke i disse stater kunne fastsættes en »ret på det sted, hvor forpligtelsen var opfyldt«. Her kan der identificeres mindst to mulige grupper af retter — nederlandske og danske. Visse principper, som er formuleret af Domstolen i alle tre sager, kan dog bidrage til at finde den rette løsning.

42. Indledningsvis vil jeg erindre om, at opfyldelsesstedet for en arbejdskontrakt skal fastlægges ud fra ensartede kriterier, som Domstolen skal opstille ud fra Bruxelles-konventionens opbygning og formål [30], selv om det naturligvis tilkommer den nationale ret at fastlægge de omstændigheder, som skal bedømmes på grundlag af disse kriterier. Domstolen har ved opstillingen af disse ensartede kriterier taget en række hensyn, som er angivet mest udførligt i Rutten-dommen [31].

43. For det første er bestemmelsen i Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, begrundet i, at der består en særlig snæver forbindelse mellem retssagen og den ret, som er det mest hensigtsmæssige værneting for sagen. Hvis der er tale om arbejdskontrakter, er retterne på det sted, hvor arbejdet udføres, det mest hensigtsmæssige værneting for disse sager.

44. For det andet skal der tages hensyn til, at der bør indrømmes arbejdstageren, som er den svageste part i kontraktforholdet, en passende beskyttelse. Denne beskyttelse opnås bedst, hvis sagerne henføres under retternes kompetence på det sted, hvor arbejdstageren opfylder sine forpligtelser, og hvor han med de (sandsynligvis) mindste omkostninger kan anlægge en sag eller varetage sine interesser som sagsøgt.

45. For det tredje er det i tilfælde, hvor arbejdet udføres i mere end én kontraherende stat, vigtigt at undgå, at der opstår flere værneting. Artikel 5, nr. 1, kan derfor ikke fortolkes således, at den tillægger retterne i hver kontraherende stat, som er involveret, en konkurrerende kompetence.

46. Domstolen udtalte derfor i Rutten-dommen [32], at det er nødvendigt at fastlægge det sted, sagen har den væsentligste tilknytning til, samtidig med at man sikrer arbejdstageren, som den svageste part i kontrakten, en passende beskyttelse.

47. Jeg vil dog tilføje (og her er jeg til en vis grad af en anden opfattelse end den, som den nederlandske regering og Det Forenede Kongeriges regering har givet udtryk for), at det sidstnævnte hensyn ikke kan gå så vidt som til at give arbejdstageren mulighed

30 — Mulox IBC-dommen, præmis 16.

31 — Præmis 15-17, jf. også den deri citerede retspraksis.

32 — Præmis 22.

for frit at vælge værneting eller medføre, at der skal fastsættes et værneting, som er det mest bekvemme for arbejdstageren. Tværtimod indebærer kravet om ensartede kriterier, som en garanti for retssikkerheden, og kravet om at undgå flere værneting, at hensynet skal være mere abstrakt og ikke kædes sammen med den enkelte arbejdstagers forhold. På samme måde vil den snævre forbindelse, der skal være mellem sagen og den ret, som skal afgøre den, ikke altid medføre, at en ret i det land, hvis lov finder anvendelse på kontrakten, er den kompetente ret, hvor ønskværdigt dette end måtte være [33].

48. Det vil ganske givet være meget vanskeligt for den nationale ret at afgøre denne sag uden at fastslå nærmere, hvor Herbert Weber faktisk udførte sit arbejde i beskæftigelsesperioden, og navnlig hvilke beskæftigelsesperioder han tilbragte på de forskellige territorialfarvande eller dele af kontinentalsoklen (eller måske endog i områder, hvor ingen stat kan gøre krav på jurisdiktion, og i så fald kan det flag, der er ført af det skib eller de skibe, han arbejdede på, være relevant).

49. På grundlag af disse oplysninger kan det vise sig, at størstedelen af hans arbejde i perioden fra 1987 til 1993 taget som helhed blev udført i et område (eller under omstændigheder), som er omfattet af én kontraherende stats jurisdiktion. Hvis det forholder sig således, giver det efter min opfattelse anledning til en stærk formodning for, at dette er den stat, hvor hans arbejde sædvanligvis blev udført i den pågældende periode, selv om der måske ikke har været en enkelt sædvanlig arbejdsplads i den pågældende stat [34].

50. Denne formodning kunne måske afkræftes, hvis situationen i højere grad svarede til den situation, der var tale om i Mulox IBC-sagen og Rutten-sagen, f.eks. hvis Herbert Weber havde haft en arbejdsmæssig base, hvorfra han rejste eller blev sendt ud for at arbejde andre steder i forskellige perioder, og som han vendte tilbage til. Et sådant »faktisk midtpunkt for hans erhvervsudøvelse« ville muligvis veje tungere end selv størstedelen af arbejdstagerens arbejdstid tilbragt i en anden kontraherende stat, men alle omstændighederne ville skulle tages i betragtning, ikke kun den tilbragte tid, men også arten og betydningen af det arbejde, der blev udført på hvert enkelt sted. I den foreliggende sag er der imidlertid tilsyneladende ingen faktor, som kan opveje den kendsgerning, at klart størstedelen af arbejdstiden er tilbragt inden for det område, hvor en enkelt kontraherende stats retter har kompetence.

51. Hvis den nationale ret imidlertid måtte fastslå, at de tidsperioder, der er tilbragt inden for de forskellige områder, samlet set alle mere eller mindre kan sidestilles med hensyn til varighed og betydning, mener

33 — Jf. herom mit forslag til afgørelse i Mulox IBC-sagen, punkt 27 og 28, og i Rutten-sagen, punkt 30 og 31. Jf. også dom af 26.5.1982, sag 133/81, Ivenel, Sml s. 1891, præmis 15.

34 — Jf. Rutten-dommen, præmis 25, hvor det fremhæves, at arbejdstageren havde udøvet næsten to tredjedele af sin erhvervsmæssige virksomhed i én kontraherende stat.

jeg, at den anden mulighed, der er angivet i artikel 5, nr. 1, med hensyn til arbejdskontrakter, bør bringes i anvendelse. Som bekendt er det sted, hvor en individuel arbejdskontrakt udføres, »der, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde; hvis arbejdstageren ikke sædvanligvis udfører sit arbejde i et bestemt land, kan arbejdsgiveren ligeledes sagsøges ved retten på det sted, hvor den virksomhed, som har antaget arbejdstageren, er eller var beliggende«. Efter min opfattelse må de to alternativer nødvendigvis udelukke hinanden [35]. Konventionen forudser, at det sted, hvor arbejdstageren sædvanligvis udfører sit arbejde, ikke altid kan fastlægges, og at sagen i så fald skal anlægges enten i overensstemmelse med artikel 2 eller — men kun hvis arbejdstageren er sagsøgeren — ved retterne på det relevante driftssted [36]. Den sidste mulighed er imidlertid ikke relevant, hvis det sted, hvor arbejdet sædvanligvis blev udført, kan fastlægges.

52. Spørgsmålet bør ikke kun betragtes ud fra en ren matematisk synsvinkel. Situationen ville være mere kompliceret, hvis det viste sig, at Herbert Weber udførte mindre end halvdelen af sit arbejde, hvis man ser på varigheden, inden for en enkelt jurisdiktion, mens den resterende tid, dvs. størstedelen, var af fuldstændig opsplittet og spredt karakter med hensyn til både varighed og arbejdssted. Der kunne således være en betydelig del af hans arbejde, der blev udført inden for et bestemt område, og som langt oversteg alt andet arbejde udført i et andet område, men alligevel kun udgjorde mindre end halvdelen af hans arbejdstid.

53. I et sådant tilfælde (som for nærværende er rent hypotetisk) vil jeg mene, at den nationale ret må se nærmere på alle de øvrige relevante omstændigheder. Hvis den pågældende andel af arbejdet for eksempel udgjorde arbejdstagerens grundlæggende del af arbejdet og helt og holdent blev udført på det samme sted, hvorimod alle andre opgaver var af underordnet eller midlertidig karakter, kunne der være grund til at betragte dette sted som stedet, hvor arbejdet sædvanligvis blev udført. Hvis alle arbejdstagerens opgaver imidlertid var af samme kortvarige og ustabile karakter, og det var helt tilfældigt, at en væsentligt større andel blev udført i en enkelt kontraherende stats jurisdiktion frem for en anden, mener jeg ikke, man uden videre vil kunne drage en sådan konklusion.

54. På baggrund af disse mere overordnede betragtninger vil jeg nu gå over til at behandle spørgsmålet om den seneste beskæftigelsesperiodes betydning, som Hoge Raads andet præjudicielle spørgsmål konkret vedrører.

35 — Dette synspunkt bekræftes af punkt 23(e) i rapporten om tiltrædelseskonventionen af 1989, jf. fodnote 5.

36 — Det kan i denne henseende eventuelt være relevant, at Herbert Weber oprindeligt anlagde sag ikke kun mod sin arbejdsgiver Ogden, men også mod selskabet Catering Logistic Management BV, som har hjemsted i Hoorn, Nederlandene. Kontrakten med Ogden blev ifølge generaladvokat Strikwerdas forslag til Hoge Raads afgørelse underskrevet på selskabets direktørs kontor.

55. Overordnet set er det, som antydet ovenfor[37], min opfattelse, at det er en følge af selve ordet »sædvanligvis«, at hele beskæftigelsesperioden skal tages i betragtning. I almindelighed ville det være i modstrid med selve dette ords betydning, hvis der kun blev taget hensyn til de sidste få måneder af en beskæftigelsesperiode, der strækker sig over mere end fem år — og det samme er tilfældet, hvis det, som jeg anbefalede i mine forslag til afgørelse i Mulox IBC-sagen og Rutten-sagen[38], fortolkes videre i betydningen »hovedsagelig«.

56. Hermed skal det ikke benægtes, at den seneste beskæftigelsesperiode i nogle tilfælde kan veje tungere end tidligere perioder, således som Ogden har påpeget i sit indlæg. Man kan f.eks. forestille sig, at en ansat efter en lang beskæftigelsesperiode i én kontraherende stat placeres i den samme arbejdsgivers filial i en anden kontraherende stat. Hvis en sådan flytning er af udtrykkelig midlertidig karakter, og det er meningen, at han skal tilbage til sin tidligere stilling, vil den måske ikke have en direkte indvirkning på fastlæggelsen af det sted, hvor han sædvanligvis udfører sit arbejde. Hvis det derimod er meningen, at det skal være et permanent jobskifte, som indebærer en ændring af bopæl og andre definitive skridt, vil stedet efter flytningen måske blive ændret til den anden kontraherende stat. En permanent stilling, som følger efter en række forskellige midlertidige opgaver, kan have en lignende virkning, og man kan også forestille sig andre situationer. Domstolen tog i Mulox IBC-sagen hensyn til sådanne generelle faktorer, selv om det bør understreges, at Domstolens henvisning[39] til den kontraherende stat, hvor arbejdet udelukkende blev udført på det tidspunkt, hvor sagen blev anlagt, supplerede en række andre faktorer som stedet, hvor den ansatte havde taget bopæl og haft kontor siden begyndelsen af sin ansættelse.

57. I den foreliggende sag er det kun den nationale ret, der kan afgøre, om omstændighederne omkring Herbert Webers beskæftigelse i dansk territorialfarvand adskiller denne beskæftigelse fra hans tidligere opgaver på en sådan måde og i et sådant omfang, at den på trods af den korte varighed i forhold til den samlede beskæftigelsesperiode bør anses for at medføre en fastlæggelse af et nyt sted, hvor han sædvanligvis udførte sit arbejde i Bruxelleskonventionens artikel 5, nr. 1's forstand. Hvis dette ikke er tilfældet, bør hele hans beskæftigelsesperiode imidlertid tages i betragtning ved fastlæggelsen af dette sted.

WAMN's ikrafttræden

58. Hoge Raad gør opmærksom på, at man i nederlandsk lovgivning først fra den 1. februar 1993 udpegede en ret med stedlig kompetence til at behandle sager af den pågældende karakter, medens opfyldelsen af kontrakten hovedsagelig fandt sted før denne dato. Hoge Raad ønsker

37 — Punkt 38.

38 — Jf. punkt 32 i forslaget til afgørelse i Mulox IBC-sagen og punkt 33 og 34 i forslaget til afgørelse i Rutten-sagen.

39 — Jf. punkt 39.

oplyst, om der ved fastlæggelsen af det sted, hvor Herbert Weber sædvanligvis udførte sit arbejde, skal sondres mellem perioderne før og perioderne efter, at Kantonrechter te Alkmaar i WAMN blev udpeget som den kompetente ret i sådanne sager. Når Hoge Raad stiller spørgsmålet, er det formodentlig fordi den ser det som en mulighed, at perioderne inden lovens ikrafttræden ikke skal tages i betragtning.

59. Det Forenede Kongeriges regering og Kommissionen har anført, at WAMN's ikrafttræden er irrelevant, da det er et rent nationalt lovgivningsanliggende, som ikke kan have indvirkning på den ensartede fortolkning af Bruxelles-konventionen. Ogden og den nederlandske regering er af den modsatte opfattelse ud fra den betragtning, at Kantonrechter ikke havde kompetence i det pågældende område forud for denne dato. Herbert Weber gør opmærksom på, at WAMN udgjorde kulminationen på en længere proces, og at der også før lovens ikrafttræden fandtes en nederlandsk lovgivning til beskyttelse af arbejdstagere på kontinentalsoklen.

60. Jeg er principielt enig med Det Forenede Kongeriges regering og Kommissionen. Stedet, hvor arbejdstagerens arbejde sædvanligvis blev udført, er en faktisk omstændighed (som skal bedømmes i henhold til ensartede retsregler), og som ikke kan påvirkes af en national lovgivning, der udpeger retten for dette sted. Denne faktiske omstændigheds betydning består i dens relevans for fastlæggelsen af, hvilken ret der er kompetent til at påkende sagen på det tidspunkt, hvor denne anlægges. Den kendsgerning, at den pågældende ret ikke ville have været kompetent til at påkende sagen, hvis den var blevet anlagt på et tidligere tidspunkt, kan i sig selv ikke have nogen indvirkning på dens kompetence på det tidspunkt, hvor sagen anlægges.

61. Der findes ganske vist ingen bestemmelse herom i Bruxelles-konventionen, men i henhold til artikel 54 finder konventionen anvendelse på retssager, der er anlagt, efter at konventionen er trådt i kraft i den pågældende stat, hvilket medfører, at det rette værneting kan fastlægges i overensstemmelse med konventionens bestemmelser, selv om de omstændigheder, som ligger til grund herfor, eventuelt er indtruffet, før den trådte i kraft[40]. Det samme princip må mutatis mutandis gælde, når en ret, som er omfattet af konventionen, tildeles en ny kompetence, hvad enten den er stedlig eller materiel. Det er faktisk vanskeligt at se, hvordan det skulle forholde sig anderledes.

62. I den foreliggende sag synes det at være klart, at der i forbindelse med fastlæggelsen af, om det sted, hvor arbejdet sædvanligvis blev udført, lå inden for denne stedlige kompetence, således ikke er noget der taler for, at man skulle se bort fra beskæftigelsesperioder før WAMN's ikrafttræden. Som jeg allerede har omtalt, har aktiviteter og installationer til indvinding af råstoffer på den nederlandske del af kontinentalsoklen under alle omstændigheder klart været omfattet af nederlandsk jurisdiktion siden kontinentalsokkelkonventionens ikrafttræden.

40 — I dom af 13.11.1979, sag 25/79, Sanicentral, Sml. s. 3423, fastslog Domstolen, at tidspunktet for indledningen af sagen er afgørende for vurderingen af virkningen af en værnetingsklausul i en kontrakt, der blev indgået før konventionens ikrafttræden, og vedrørte valget af værneting for en sag, som blev anlagt efter dens ikrafttræden.

Forslag til afgørelse

63. Jeg foreslår, at Domstolen besvarer de af Hoge Raad forelagte præjudicielle spørgsmål således:

1) Retterne i kyststaten skal anses for at være retterne på opfyldelsesstedet for en arbejdskontrakt med henblik på anvendelsen af Bruxelles-konventionens artikel 5, nr. 1, når arbejdet sædvanligvis blev udført på eller over denne stats del af kontinentalsoklen under omstændigheder, hvor de folkeretlige regler giver denne stat jurisdiktion over den aktivitet, som arbejdstageren deltog i, og/eller over de anlæg, på hvilke arbejdet blev udført. Det henhører under den nationale lovgivning at udpege den ret, som har stedlig kompetence i denne henseende.

2) For at kunne fastlægge det sted, hvor en arbejdstager sædvanligvis udførte sit arbejde, skal der i princippet tages hensyn til hele beskæftigelsesperioden. Der kan dog lægges størst vægt på den seneste periode, hvis denne blev gennemført på en ny, permanent arbejdsplads.

3) Fastlæggelsen af dette sted er en bedømmelse af faktiske omstændigheder, som skal foretages af den nationale ret i overensstemmelse med de af Domstolen fastlagte kriterier. Bedømmelsen kan ikke påvirkes af ændringer i de nationale bestemmelser vedrørende tildeling af stedlig kompetence til nationale retter.